

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ЧЕРЕЗ ЇХ ВИРАЖЕННЯ У ПУБЛІЧНОМУ ІНТЕРЕСІ ШЛЯХОМ НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Статтю присвячено проблемі вираження через публічний інтерес відносин взаємодії держави з громадянським суспільством для забезпечення реалізації прав людини та громадянина. Проаналізовано та визначено природу, поняття публічного інтересу. З'ясовано, що забезпечення прав і свобод людини та громадянина в усіх сферах їх взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами залежить від налагодженого зв'язку держави з громадянським суспільством, а результати такої взаємодії у правовій державі виражаються у публічному інтересі.

Ключові слова: публічний інтерес, взаємодія держави з громадянським суспільством, євроінтеграція, права, свободи людини та громадянина.

Статья посвящена проблеме выражения через публичный интерес отношений взаимодействия государства с гражданским обществом с целью обеспечения реализации прав человека и гражданина. Проанализированы и определены природа, понятие публичного интереса. Определено, что обеспечение прав и свобод человека и гражданина во всех сферах их взаимодействия с органами исполнительной власти, органами местного самоуправления, их должностными лицами зависит от налаженной связи государства с гражданским обществом, а результаты такого взаимодействия выражаются в правовом государстве в публичном интересе.

Ключевые слова: публичный интерес, взаимодействие государства с гражданским обществом, евроинтеграция, права, свободы человека и гражданина.

The article is devoted to problem of expression through public relations concern cooperation between the state and civil society with the aim of ensuring the rights human and citizen. Nature, the concept of public interest is analyzed and identified. It is concluded that the rights and freedoms of man and citizen in all areas of their interaction with the executive authorities, local governments and their officials depends on smooth communication state and civil society, and the results of this interaction are expressed in the right state in the public interest.

Key words: public interest, interaction of state and civil society, European integration, rights and freedoms of citizens.

Вступ. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Конституції України єдиним джерелом влади в Україні є народ. Влада народу є первинною щодо державної влади, а державна влада – похідною від влади народу. Саме тому народ може бути суб'єктом влади лише в умовах демократичної держави [1]. Тобто держава існує, щоб обслуговувати потреби людей.

Але ще з радянських часів влада в Україні зберегла «державоцентристську» ідеологію, за якою людина сприймається як «підвладний об'єкт», інтереси якого є другорядними щодо інтересів держави, оскільки підпорядковані потребам більш успішного функціонування державного управління [2, с. 88].

Нині Україна має серйозні наміри створити сприятливіше середовище для людського розвитку і реалізації прав людини. Це виявляється в її прагненні стати членом Європейського Союзу (ЄС).

Зробивши вибір європейського шляху розвитку країни, протягом подальших десятиліть Україна повинна буде виконати нагальні завдання, пов'язані із забезпеченням умов для сталого

людського розвитку та постійного руху до демократії, що потребує розвитку культури прав людини та формування сильного громадянського суспільства.

Науковими розробками цього питання займалися такі вчені, як В.В. Галунько, С.Т. Гончарук, Р.Е. Гукасян, В.В. Болгова, Н.М. Вагіна, Р.А. Калюжний, Л.А. Морозова, С.В. П'яtkова, С.А. Сосна, В.Ф. Яковлев. Але питання забезпечення прав і свобод людини та громадянина через їх вираження у публічному інтересі шляхом взаємодії держави та громадянського суспільства потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття природи публічного інтересу та його ролі у забезпеченні прав і свобод людини та громадянина в усіх сферах їх взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами через взаємодію держави з громадянським суспільством.

Результати дослідження На шляху до здійснення поставленої мети Україною були укладені:

– Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року [3], яка започаткувала партнерство, ратифікована ЗУ від 10 листопада 1994 року № 237/94-ВР [4], а набрала законної сили лише 1 травня 1998 року;

– Спільна позиція ЄС щодо України від 28 листопада 1994 року та Спільна стратегія ЄС щодо України від 11 грудня 1999 року;

– Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 [5], що визначала основні напрями співробітництва України з ЄС та пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року, протягом якого повинні бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та входження України до європейського політичного (в тому числі у сфері зовнішньої політики і політики безпеки), інформаційного, економічного і правового простору. Отримання статусу асоційованого члена ЄС визначалось цією стратегією як головний зовнішньополітичний пріоритет України у середньостроковому вимірі.

Також було підписано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [6].

Україна стоїть перед радикальною реформою адміністративного права на основі європейських принципів та стандартів, спрямованою на модернізацію наявних та запровадження якісно нових інститутів адміністративного права.

Задля цього на противагу домінуючій у колишньому тоталітарному суспільстві «державоцентристській» ідеології – владарювання держави над людиною – необхідно запровадити протилежну, «людноцентристську» ідеологію – служіння держави інтересам людини [2, с. 90].

Ураховуючи підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо впровадження реформ, на підтримку ініціативи громадськості, а також із метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, передусім із питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, Президентом України була затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [6].

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави.

Провідну роль у розв'язанні цього стратегічного завдання виділено адміністративному праву, оскільки ця галузь покликана забезпечувати права і свободи людини в усіх сферах взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами. У зв'язку з цим надзвичайно важливо враховувати євроінтеграційні процеси у формуванні нової доктрини і практики реалізації згаданої галузі права [2, с. 87].

Як зазначає С.Т. Гончарук, за допомогою засобів адміністративного права (норми, відносини, законодавство, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) здійснюється зовнішнє вираження і юридичне оформлення публічного інтересу в управлінні. Публічний інтерес – це інтерес соціальної спільності, що визнаний, задоволений державою [7, с. 32–33].

Н.М. Вагіна намагається визначити категорію «публічний інтерес» через систему деяких загальнозначущих соціальних потреб. На думку автора, публічний інтерес – це історично утворені соціальні потреби, визнані державою та врегульовані правом, які створюють умови для реалізації інтересів індивідів через інституалізовані форми, забезпечені державою [8, с. 63–64].

Л.А. Морозова бачить у публічному інтересі інтерес громадянського суспільства, який підтримується та захищається не тільки державою, але і громадянським суспільством [9, с. 19]. Фактично формування публічного інтересу автор пов'язує з існуванням громадянського суспільства.

За твердженням В.В. Болгової публічний інтерес – це позиція і лінія поведінки соціальних суб'єктів у конкретній системі суспільних відносин, що відображає рівень усвідомлення ними характеру і обсягу засобів і методів, що відповідають праву, які дають можливість належним чином реалізувати потреби, загальні для всіх соціальних суб'єктів [10, с. 251].

На думку В.В. Галуцько, переломним моментом для світової спільноти стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН «Загальної декларації прав людини» від 10 грудня 1948 року та «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1953 року, яка набрала чинності 3 вересня 1953 року. Автор пише, що в умовах сьогодення європейські положення щодо розкриття змісту та сутності прав людини у теорії вітчизняної юриспруденції стали загальноновизнаними. Вони базуються на західній концепції прав людини, яка виходить з юридичної природи безумовних або невідчужуваних прав людини (vested rights). Зазначена доктрина визначає особу, яка в політичному суспільстві може їх реалізувати незалежно від приписів державної влади [11, с. 179–180].

Якщо виходити з того, що головною підвалиною демократичного режиму є основні права і свободи людини, то доречними будуть висновки вчених: 1) будь-який орган державної влади обмежений цими правами; 2) кожна особа має певну сферу індивідуальної автономії, куди не може втручатись державна влада, навіть виданням і застосуванням правових актів; 3) кожна особа при порушенні фундаментальних прав може пред'явити юридичні позови до держави незалежно від чинного «конкретизуючого» законодавства [12, с. 16–17].

На слушну думку Р.А. Каложного та С.В. П'яткова, в основу суб'єктивних публічних прав закладені гарантії використання особою певної можливості здійснювати юридично значимі дії на власний розсуд, гарантовані нормами у сферах організації та реалізації суспільно важливих людських відносин [12, с. 21].

Як зазначає В.В. Галуцько [11, с. 181], публічний інтерес – це важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічною адміністрацією.

Важливо зазначити, що в теорії точаться дискусії, що начебто публічний інтерес пов'язується з державним та суспільним інтересом. Деякі науковці (Р.Е. Гукасян, В.Ф. Яковлев) вважають, що всі суспільні інтереси є публічними, інші вбачають кордон між ними. Наприклад, С.А. Сосна вважає, що суспільний інтерес є передумовою публічного і погоджується з тим, що в публічний він переростає тільки після його врегулювання правом [13, с. 19].

В.В. Полянський стверджує, державний інтерес не має самостійного значення – це той же публічний інтерес, спрямований на забезпечення реалізації суспільних інтересів за допомогою державних функцій [14, с. 50].

З огляду на зазначене вбачається, що, якщо припустити можливість застосування договірної теорії виникнення держави, держава виникла у результаті договору між людьми. Тобто люди визнали неможливість самостійного врегулювання відносин між собою і прийшли до висновку, що найліпшим варіантом розв'язання цієї дилеми буде самообмеження своїх прав шляхом передачі їх частини якійсь субстанції – державі, яка візьме на себе обов'язок прийняти ці права та створити надійний механізм врегулювання суспільних відносин між людьми. Оскільки люди самі створили цю субстанцію, то вона підкоряється їм. Але особливість цієї підкори полягає у тому, що вона стосується не однієї людини, а всіх одразу, тому на ній лежить відповідальність за врегулювання суспільних відносин на благо всіх.

У зв'язку з цим держава виражає інтереси всього суспільства, тобто є виразником публічних інтересів. Оскільки держава – це лише субстанція, створена для розв'язання протиріч у суспільстві (тим паче, що держава – це не міфічне створіння, а конкретні державні органи, на службі яких перебувають громадяни, яким суспільство довірило владу), то ніякого державного інтересу не повинно бути – тільки публічний, адже держава – це і є народ, його воля та інтерес.

Зважаючи на те, що людина є істотою розумною, але дуже егоїстичною і нею керують властолюбство та жаждоба багатства, інколи вона виходить за межі наданих їй прав з управління державою, тоді публічні інтереси підміняються і держава починає виражати інтереси якоїсь частини державних управлінців. Ця підміна інтересів, пройшовши через століття свого існування, призвела до катастрофічних перетворень правосвідомості громадян. Службовці народу стали повноправними господарями суспільства, люди почали сприймати себе підданими держави.

Наразі нагально стоїть питання позбавлення від цієї вади. Одним із шляхів подолання цієї проблеми виступає налагодження зв'язку між державою і народом. З урахуванням сьогодення

розвиток людського співіснування сягнув до виникнення громадянського суспільства, тому потрібно налагодити взаємодію громадянського суспільства з державою.

Для підтвердження наведеного доречно навести висловлення: «Твердження, що інтереси, які захищаються державою, можуть цілком відповідати інтересам суспільства, являє собою ідеальну, можливо, навіть ніколи повністю не досяжну модель, оскільки відносини держави з суспільством містять в собі певні протиріччя. У якійсь мірі ці суб'єкти завжди протистоять один одному. Однак розумний державний устрій, з одного боку, і розвинене громадянське суспільство, з іншого боку, здатні звести ці суперечності до мінімуму» [15, с. 94].

Л.А. Морозова, наприклад, вважає, що суспільство повинно перестати задовольнятися тим, що над ним панує держава, воно повинно підпорядкувати собі діяльність держави і його апарату своїм інтересам, встановити нову систему взаємовідносин між особистістю і державою. При цьому необхідно виходити з таких принципів громадянського суспільства, як: 1) верховенство права; 2) відсутність монополії на владу; 3) правове регулювання процедур вирішення конфліктів; 4) загальна інтелектуальна культура аналізу проблем [16, с. 87–93].

Нагальним є позбавлення від взятій ще за радянських часів «державоцентристської» ідеології, яка засіла у свідомості громадян. Державні службовці, присягаючи «вірні служити народові України» [17], продовжують нехтувати основним джерелом влади, сприймати народ як об'єкт керування, порушуючи цим конституційний принцип. Через це потребує реформування державна служба, необхідне запровадження нового типу держслужбовців, метою роботи яких буде служіння народу.

Враховуючи, що змінам піддаються обидві сторони соціального організму країни, їх взаємовідносини повинні будуватися на таких обов'язкових принципах ефективної співпраці, як рівноправність та відповідальність.

Вважаємо, що з урахуванням останніх подій, які склалися в Україні, найбільш продуктивними будуть взаємовідносини членів громадянського суспільства і державних органів, побудовані на основі взаємних поступок (компромісів), діалоги, взаємодія чи співпраця, в результаті яких буде досягнуто згоди (консенсусу) з усіх порушених питань, а також спільно вироблено й погоджено проекти конкретних владних чи управлінських рішень, прийняття котрих спроможне розв'язати наявну проблему.

Висновки. Підсумовуючи, ми впевнилися, що наразі перед адміністративним правом гостро стоїть питання зміни його доктрини з «державоцентристської» на «людиноцентристську», в межах якої на перший план виходить вільна особа з почуттям громадянської свідомості, яка знає свої права та обов'язки і готова до реалізації своїх прав. Натомість система державних органів повинна переформувати свою діяльність у безальтернативну форму – служіння народу.

Таким чином, тільки налагоджений, довірливий зворотній зв'язок держави з громадянським суспільством сприятиме вираженню у публічному інтересі реальних інтересів суспільства, які в подальшому реалізовуватимуться за допомогою держави. Слід зазначити, що тільки правова та демократична держава може гарантувати їх реалізацію.

Повинна бути налагоджена співпраця державних органів із членами громадянського суспільства, яка будуватиметься на пошуках компромісів і спільного вироблення консенсусних рішень. Отже, налагодження ефективного механізму взаємодії громадянського суспільства з державними органами та органами місцевого самоврядування на засадах партнерства та взаємної відповідальності сприятиме досягненню європейських стандартів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Петришин О.В., Погорілко В.Ф., Притика Д.М., Рабінович П.М., Савенко М.Д., Святоцький О.Д., Сібільова Н.В., Селівон М.Ф., Семенов В.С. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2003.
2. Авер'янов В.Б. Людиноцентристська ідеологія як основа реформування українського адміністративного права в умовах інтеграційного процесу / В.Б. Авер'янов // Держава та регіони: Серія: Право. – 2010. – № 2. – С. 87–92.
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.
4. ЗУ Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 11 листопада 1994 р. № 237/94-ВР – поточна редакція. – Прийнята 10.11.1994.

5. Указ ПУ Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11 червня 1988 р. № 615/98, – втратив чинність, поточна редакція – Втрата чинності 10.07.2015 р., підстава 398/2015.
6. Указ ПУ «Про сприяння розвитку громадського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 р. № 68/2016, – поточна редакція – прийнята 26.02.2016 р, чим затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр.
7. Гончарук С.Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. (на допомогу слухачам, що здають держ. та поточні іспити з адм. права) /С.Т. Гончарук. – К. : НАВС України, 2000. – 240 с.
8. Вагіна Н.М. Принципы публичного права : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Самара, 2004. – 357 с.
9. Морозова Л.А. Государство и собственность // Государство и право. – 1996. – № 12. – С. 24.
10. Болгова В.В. Публічне право: проблеми методології, теорії та практики: дисс. ... докт. юрид. наук; спец. : 12.00.01 «Теорія та історія права та держави; Історія вчень про право та державу» / В.В. Болгова. – Тамбов, 2009, – 512 с.
11. Галунько В.В. Публічний інтерес у адміністративному праві / В.В. Галунько // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 178–182 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2010-4/10gvvvar.pdf.
12. Шевчук С. Судовий захист прав людини : Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. – 848 с.
13. Сосна С.А. Концессионное соглашение – новый вид договора в российском праве // Журнал российского права. – 2003. – №2. – С. 14–24.
14. Полянский В.В. Публичные и частные интересы в конституционном праве: проблемы и гармонизация // Материалы научной конференции «Интерес в публичном и частном праве». – М, 2002. – С. 50.
15. Кряжков А.В. Публичный интерес: понятие, виды и защита / А.В. Кряжков // Государство и право. – 1999. – № 10. – С. 91–99.
16. Морозова Л.А. Проблемы современной российской государственности. – М., 1998. – С. 87–93.
17. Закон України «Про державну службу» № 3723-ХІІ від 16 грудня 1993 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. –<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12/page>.